

8. Izard, Carroll E. Human Emotions. New York : Plenum, 1977.
9. Семёнова Т. В. Вербализация эмоций человека в зеркале антонимии (на материале английского языка). Вестник Челябинского государственного университета. Челябинск : Изд-во ЧГУ, 2010. Вып. № 4(185). С. 156–159.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-263-3/31>

Чернишова Т. О.,
*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Харківського національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба*

КОНЦЕПТУАЛЬНА МЕТАФОРА НАЦІЯ ЯК ОСОБА В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Прагматичний аспект політичної мови проявляється в переконанні слухачів у справедливості, щирості, об'єктивності висловлюваної думки, а отже потребує прозорості та загальної зрозумілості. Політичні промовці використовують різноманітні лінгвістичні інструменти, щоб зробити повідомлення переконливим та зрозумілим для слухачів, апелюючи при цьому до емоцій та потреб аудиторії. Використання метафори – найбільш відомий інструмент для переконання та пропаганди в риторичній практиці політиків. Поширеною є думка щодо мети політичних промовців як виключно маніпулювання слухачами через посилення або утримання своєї впливовості. А звідси – акцент не на інформуванні, а на переконанні, експресії, приголомшенні слухачів.

Безумовно, у такому випадку йдеться про *представлення* події мовцем, і концептуальна метафора тут виявляється найбільш придатним ресурсом, оскільки має величезний потенціал щодо інтерпретування. Таким чином, подія як факт дійсності ніби загортається в обгортку, якою є створена мовцем метафора. На цьому етапі подія вже втрачає певну частину своєї істинності. Подальші збитки відбуваються в процесі її реінтерпретування слухачем залежно від його інтелектуального потенціалу та життєвого досвіду. Отже, істина може з легкістю бути зміненою завдяки метафорі, яка сприймається та розуміється різними людьми по-різному й тому відкрита для інтерпретування. Дж. Лакоф стверджує, що переважно

людей цікавить не те, чи істинним є твердження, а те, якою мірою воно є істинним, або чи не є воно свідомо хибним. Тож брехня, яку сприймають як таку, що не завдає значної шкоди, може бути виправданою (особливо якщо слугує благій меті), а отже, прийнятною [5].

У сучасній ситуації постправди більшість людей задовольняються вже «добути» знанням, нібито правдою, яку хтось постачає, звісно, не без власної користі. До того ж ця правда може бути настільки гарно «упакованою», естетично та емоційно привабливою, що «спожити» її стає легким та приємним заняттям. Отже, ми вибираємо те знання про об'єктивну дійсність, яке, по-перше, викликає в нас позитивні емоції, а, по-друге, відповідає нашим поглядам та уподобанням. Водночас відкидається та «правда», яка їм суперечить. Метафоричний простір, у який потрапляє певна подія, переформатовує останню відповідно до завдань мовця з урахуванням емоційних реакцій широких мас, утомлених від складної реальності та охочих «знайти порятунок в затишному віртуально-фейковому світі» [1].

Концептуальні метафори створюються на ґрунті досвіду безпосередньої взаємодії людини з навколишнім світом, передовсім досвіду фізичного. Саме тому в політичному дискурсі доволі широко використовується антропоморфна метафорика, «оскільки в даному випадку джерелом уподібнення є найзрозуміліша для людини сфера – її власний організм» [4, с. 76]. Відповідно елементи такої сфери-джерела структурують зрозумілу меншою мірою концептуальну сферу-мету. Можна впевнено стверджувати, що створювана в політичному дискурсі метафорична картина є здебільшого антропоцентричною. Антропоморфна метафоризація «відбувається шляхом приписування компоненту, що підлягає метафоризації, біофізичних, психічних ознак та якостей людини, а також її соціокультурних характеристик» [3, с. 318].

За твердженням Дж. Лакоффа, в закордонній політиці переважно використовується ціла група концептуальних метафор, які мають сферою-джерелом різноманітні аспекти людини. У цьому контексті дослідник визначає такі найвагоміші метафори, як *Нація як особа*, *Нація з людськими атрибутами*, *Нація, що діє як людина*. Так, наприклад, метафора *Нація як сім'я*, що входить до «антропоморфної» групи, базується на кореляції концепту нації з родинним устроєм, де уряд розглядається як батько, а громадяни – як діти.

Сучасний український політичний дискурс характеризується активним використанням «антропоморфних» концептуальних метафор, серед яких центральне місце, на нашу думку, посідає метафора *Нація як активно діюча людина*. Сферою-джерелом для подібного конструкту

слугує та діяльність людини, яка спрямована на енергійну та впевнену боротьбу. Аналіз публічних виступів найбільш репрезентативного політика України Президента Володимира Зеленського з початку повномасштабного російського вторгнення доводить частотність використання вищезазначеної метафори. Україна персоніфікується максимально як упевнена у своїй правоті та силі особа: «Україна показала, що не тільки правда за нами, а й сила за нами...»; «Україна показала силу на полі бою...»; «Україна повертає своє...», «Україна жодної хвилини не сумнівалася в собі», «Україна вистояла...змогла об'єднати світ...змогла звільнити значну частину території» тощо [2]. Зауважимо, що інклюзивний займенник «ми», який корелює із промовцем і всіма українцями та достатньо часто використовується як експлікація тактики кооперації, характерної для політичної риторики Президента В. Зеленського, у промовах останніх місяців війни поступається місцем саме концептуальній метафорі *Нація як активно діюча людина*. Це дозволяє, з одного боку, вийти на вищий рівень узагальнення, замінивши невизначених «нас» цілою нацією, а з другого боку – представити концепт нації через живу істоту, пов'язану кровоносними судинами з кожним українцем, а тому здатну так само відчувати, страждати, гинути та народжуватися.

Ця метафора підкреслюється прихильниками концептуальної теорії метафори та критичного аналізу метафор як така, що відіграє важливу роль у концептуалізації колективних політичних утворень як особистих ідентичностей. Подібна крос-доменна взаємодія (нація та особа – це різні когнітивні домени) слугує для створення колективної ідентичності, сприйняття національної держави як особистості. Таким чином територія держави сприймається як тіло нації, шляхи сполучень – як кровоносна система, парламент і уряд – як мозок тощо, тобто все це набуває цілісної ідентичності, а моральний статус нації-людини поширюється на кожного окремого громадянина.

Активне функціонування в політичній риториці (а насамперед – у виступах головного представника держави) концептуальних метафор *Нація як особа*, *Нація як активно діюча людина* сприяє формуванню фундаментальної прагматичної позиції мовця як уособлення колективних ідентичностей своєї нації. Подібне конструювання колективної ідентичності ефективно впливає на хід конфліктної комунікації, яка склалася внаслідок воєнного втручання Російської Федерації. Ми можемо побачити, що активність України, яка концептуалізується як колективний суб'єкт, описується Президентом В. Зеленським дієсловами, що належать до певних лексико-семантичних груп: це переважно дієслова зі значенням можливості

на наміру (змогла, можемо, прагнемо, має повернути тощо), захисту (захищаємо, боронить мир, захищає свободу Європи тощо).

Таким чином, одним із ключових метафоричних комплексів у концептуалізації національної ідентичності є комплекс нації як особи, який посідає важливе місце в сучасному політичному дискурсі, зокрема й українському. Популярність «анторопоморфної» метафори та ефективність її використання пояснюється наділенням абстрактного домену «нація» знайомими та близькими людині характеристиками, унаслідок чого відбувається персоніфікація, яка слугує створенню колективної ідентичності. Президент України В. Зеленський у своїй політичній риториці демонструє активне використання концептуальної метафори *Нація як активно діюча людина*, що сприяє консолідації української нації в умовах війни.

Список використаних джерел:

1. Лютий Т. Кінець прекрасної епохи. В кожного своя «пост-правда». URL: <https://www.dsnews.ua/society/kinets-prekrasnoyi-epohi-v-kozhnogo-svoya-post-pravda--19112016180000> (дата звернення: 25.09.2022).
2. Промови та звернення – Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/speeches> (дата звернення: 25.09.2022).
3. Стоянова І. Концептуальна метафора як засіб вербалізації концепту «народ» у дискурсі антиутопії (зіставний аспект). *Лінгвістичні студії* : збірник наукових праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2010. Вип. 22. С. 317–322.
4. Чернишова Т. О. Роль метафори у вербалізації дійсності засобами медіа: контекст інформаційної війни. *Міжнародна наукова конференція Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба «Сучасна війна: гуманітарний аспект»* : тези доповідей, 28–29 травня 2019 року. Х. : ХНУПС ім. І. Кожедуба, 2019. С. 75–79.
5. Lakoff G. Metaphor and war, again. URL: <https://escholarship.org/uc/item/32b962zb> (accessed date: 25.09.2022).